

Rokay Péter: *Salamon magyar király barokk kori kultusza*

Subotica, Grafoprodukt, 2022, 158 l.

Salamon magyar király (1053–1087, uralk. 1063–1074) életéről és uralkodásáról, Makk Ferenc két kisebb tanulmányát leszámítva alig íródott önálló monografikus igényű tanulmány vagy könyv. Salamon irodalmi utóéletének a feldolgozásával még rosszabb a helyzet. Senki sem eredt módszeresen nyomába annak, hogy miként jelent meg ez az Árpád-házi királyunk a középkori, valamint a reneszánsz és barokk kori krónikáinkban és történeti műveinkben, jóllehet azokban elég kitüntetett szerepet játszott. Irodalomtörténet-írásunknak ezt az adósságát a ma Belgrádban élő történész, Rokay Péter igyekezett ledolgozni immár több mint félévszázados kutatómunkával. Rokay Péter Szabadkán született 1945-ben, és az újvidéki egyetemen szerzett történész diplomát. Később itt is tanított középkori világtörténetet egészen nyugdíjba vonulásáig. Doktori disszertációját a szerémségi Maróti családról írta – ezen munkája sajnos a mai napig kiadatlan. Emellett főként a középkori szerb–magyar kapcsolatokkal foglalkozott. Sokat tett a magyar középkori történelemnek a szerb olvasóközönség felé való közvetítéséért: szerb nyelven jelentette meg a katolikus egyháznak tizedet fizető szerbekről, a szerbek magyarországi megtelepedéséről, I. Ulászló király 1444. évi kruseváci tartózkodásáról, valamint Luxemburgi Zsigmond balkáni politikájáról írt tanulmányait. Ennek a tevékenységnek az egyik kiemelkedő mozzanata az *Istorija Mađara (A magyarok története)* Beograd, Clio, 2002 című kézikönyv megjelentetése három másik újvidéki történésszel együtt: Györe Zoltán, Pál Tibor és Aleksandar Kasaš. Ez az egyetlen szerb nyelven készült összefoglaló történeti mű, amely a magyar nép és Magyarország történetét az ősmagyar kortól egészen a rendszerváltásig tárgyalja.

Rokay Salamon királynak az isztriai Pólához (horvátul Pula, olaszul Pola) fűződő kapcsolatáról szóló kutatásainak eredményét először 1990-ben tette közzé: *Salamon és Póla*, Újvidék, 1990 (Értekezések és Monográfiák 23). Ebben elsősorban a középkori krónikákban fellelhető Salamonnak pólai halálára, és a városban később szárba szökkenő kultuszára vonatkozó adatokat elemezte. A kultusz elindítója Kézai Simon volt. Szerinte Salamon sógorának, IV. Henrik német-római császárnak a segítségével próbálta Szent Lászlótól visszafoglalni a trónt. A mogyoródi csatában azonban Salamon vereséget szenvedett ezért a stíriai Admont kolostorba vonult vissza, ahonnan szerzetes ruhába öltözve Fehérvárra jött:

És amikor unokafivére, László a Boldogságos Szűz templomának előcsarnokában saját kezűleg alamizsnát osztott a szegényeknek, állítólag ott, azok között ő is elfogadta azt. Közben László, amint rápillantott, fölismerte. László azután, visszatérve az alamizsnaosztásról szorgalmasan kerestette, s nem azért, hogy ártsen neki; ő azonban

rosszra számított tőle, s eltávozott onnan az Adriai-tenger irányába, ahol is Pula nevű városban egészen haláláig szörnyű szegénységben és ínségben tengődve fejezte be életét. Ott fekszik elföldelve is, és egészen haláláig sohasem tért vissza feleségéhez.¹

A Kézai által előadott történet önmagában is elegendő lett volna a kultusz kialakulásához – amely alakult is szépen, mert a *Képes Krónika* még tovább színezte a történetet, amely Bonfini átírásában aztán széles körben elterjedt. A nagy kérdés azonban az, hogy van-e valamilyen kapcsolat a magyar krónikairadalomban, valamint az Adriai-tenger partján fekvő Póla városában megjelenő Salamon-kultusz között? Rokay Péternek kutatásai során sikerült megállapítania, hogy az első Salamon-kultuszra vonatkozó pólai adat 1487-ből származik. Ekkor Johannes de Tombacis pólai közjegyző egy okiratot állított ki, amelyben az állt, hogy 1487. november 18-án Michele Orsini (Ursinus) pólai püspök öt másik szenttel együtt Szent Salamon magyar király és hitvalló ereklyéjét a pólai székesegyház egyik oltárában helyezte el, ciprusfa ládikókban. A közjegyzői okiratnak azonban nincs meg az eredeti változata, csak egy majd 200 évvel későbbi kiadása áll a rendelkezésünkre. Ezt a változatot Giovanni Pietro Pinelli (Rokaynál Giorgio) adta ki 1658-ban Velencében: *Instrumentum de inventione corporum sanctorum*, Venetiis, 1658. Pinelli kiadványa a következőképpen meséli el az ereklyék megtalálásának történetét: Alvise Marcello pólai püspök (1653–1661) az 1656. évi egyházlátogatása alkalmával kereste, de nem találta Salamon ereklyéit a pólai katedrálisban, ezért aztán megbízta vikáriusát, Francesco Bartiromát, hogy Rómából szerezze meg valamelyik szent ereklyéit, hogy azt helyezhessék el ott. Bartiroma sikerrel járt, és Rómából különböző ereklyékkel tért vissza. Amikor az ereklyéket el akarták helyezni a katedrális mellékoltárában, megtalálták az 1487-ben ciprusládikákban elhelyezett ereklyéket, köztük a Salamon királyét is. A felfedezésről a püspök levelében értesítette Flavio Chigi bíborost (1657. szeptember 6.), Carlo Caraffa velencei pápai nunciust (1657. december 6.) és Bertuccio Valier velencei dózsét (1657. december 7.). Egy évvel később a püspök Velencében, Giovanni Pietro Pinelli nyomdájában kiadatta az ereklyék megtalálásának a történetét, valamint mellékletként a Joannes de Tombacis által 1487-ben kiállított okmányt. Salamont ezek után Pólában szentként kezdték tisztelni, jóllehet nem volt a katolikus egyház kanonizált szentje. Ennek ellenére az 1851. évi naptárreformig ünnepelte Salamont valamilyen formában a katolikus egyház Pólában.²

Rokay Péter itt ismertetendő kismonográfiája a Salamon-kultusz továbbélésének a feldolgozása. A szerző a teljességre törekedett, és igyekezett minden olyan 1800-ig Európában megjelent művet számba venni, amelyben szó van Salamon magyar királyról, akár csak néhány mondat erejéig is. Íme a számba vett művek műfajai: történeti művek, életrajzok, tankönyvek, imádságok, zsolozsmák, breviáriumok, litániák,

¹ KÉZAI Simon, *A magyarok cselekedetei*, kiad. VESZPRÉMY László, Bp., Osiris, 2011 (Milleniumi Magyar Történelem Források), 115.

² ROKAY Péter, *Salamon és Póla*, Újvidék, 1990 (Értekezések és Monográfiák 23), 108, 110.

prédikációk, iskoladramák, versek, legendák, metszetek, festmények. E nagy ívű mérítés után a szerző következtetése:

A barokk kori historiográfia és hagiográfia érdeme, egyrészt hogy a Salamon utóéletére vonatkozó pólai helyi hagyományt megismertette az ez iránt érdeklődő, a Magyar krónika erre vonatkozó adatából kiinduló, magyarországi tudományos nyilvánossággal, másrészt hogy Salamon remete voltára vonatkozó hagyományt, melyet ez ugyan elvetett, áthagyományozta a szépirodalomra mely azt fenntartotta. (58)

Rokay szerint két oka volt annak, hogy a 17. század végén a magyarországi szerzők a pólai Salamon-kultusz iránt egyre nagyobb érdeklődést kezdtek tanúsítani. Az egyik a bollandista mozgalom. A belga–flamand jezsuita, Johannes Bollandus (1596–1665) követői ugyanis széles körű mozgalmat indítottak a szentek életére és ereikre vonatkozó mindennemű adat gyűjtése terén. E mozgalom keretében 1682-ben Vid László (1619–1686) jezsuita, tartományfőnök-helyettes, a nagyszombati egyetem rektora levélben kereste meg Bernardo Corniani (1664–1682) pólai püspököt Salamon pólai kultuszával kapcsolatban. Coriani megküldte Vidnek a Pinelli által 1658-ban kinyomtatott broszúrát.

A pólai Salamon-kultusz magyarországi meghonosítására tett legkomolyabb kísérlet Hevenesi Gáborhoz köthető. A magyarországi szentéletrajzokat tartalmazó mindkét (latin és magyar) gyűjteményes kötetébe (*Ungaricae sanctitatis indicia*, Nagyszombat, 1692; *Régi magyar szentség*, Nagyszombat, 1695) felvette Salamon életrajzát Hevenesi. A pólai kultuszról azonban mindössze ennyit írt: „Ez a zarándok remete végig járta a világ nevezetesebb szent helyeit, míglen Isztriában, annak Pola nevű városában szentül ki nem múlt e világból az 1077-ik esztendőben, szeptember 28-án, ahol szent testét böcsületben tartván ünnepét is évenként, október 4-én megülik.”³ Sokkal fontosabb azonban Hevenesinek azon próbálkozása, hogy Salamon pólai kultuszát Magyarországra is kiterjessze. Eddig erről szinte semmit sem tudtunk, és Rokay Péteré az érdem, hogy Hevenesinek ezeket a törekvéseit feltárta, az Egyetemi Könyvtárban fennmaradt kéziratok alapján. Hevenesi előbb Kollonics Lipóthoz fordult azért, hogy szerezzenek minél több információt Salamon pólai kultuszáról. Kollonics közbenjárására a pólai püspök, Giuseppe Maria Bottari 1702. augusztus 10-én kelt levélben válaszolt Hevenesinek. Ezek után néhány évre elült az ügy. 1708. március 17-én Hevenesi azonban újból levelet írt Keresztély Ágost esztergomi érseknek, hogy tegyen lépéseket a pápánál Salamon király pólai kultuszának magyarországi elterjesztése érdekében. Hevenesi érvei Rokay összefoglalásában a következők voltak:

Salamon pólai tiszteletének magyarországi meghonosítása kétségkívül hozzájárulna a Rákóczi-féle felkelés által beháborúba döntött Magyarország megbékítéséhez. [...] Salamon király azért alkalmas mennyei közbenjáró, mert beháború dúlta hazájának már életében háromszor szerzett békét, éspedig 1. amikor nőül vette III. Henrik német császár lányát és ezáltal kibékítette apósát apjával, I. András magyar királlyal.

³ HEVENESI Gábor, *Régi magyar szentség*, Nagyszombat, 1695, 34.

2. amikor Dezső esztergomi érsek, Keresztély Ágost elődje közbenjárására kibékült unokafivérével, Géza herceggel, beszüntetve a testvérharcot, végül 3.-szor, amikor visegrádi fogságából való kiszabadulása következtében fel bírták emelni Szent István sírkövét. (21–22)

Hevenesi Salamon-kultusz értelmezése az addigi Salamon-hagyományhoz képest teljesen új és a szentkultusz hatalomtechnikai manipulációira vet fényt. Rokay Péter arra is felhívja a figyelmet, hogy Hevenesi akciója azért is különösen érdekes, mert éppen akkor került sor rá, amikor a Szentszék arra készült, hogy elítélje a Rákóczi-féle szabadságharcot. 1707. szeptember 2-án kiadott körlevelében XI. Kelemen elítélte az ónodi országgyűlésen kimondott interregnumot, és azt hangsúlyozta, hogy a pápa különleges jogokkal rendelkezik Magyarországon, mert Szent István az országot a mindenkori pápa gyámsága alá helyezte. Ezen jogánál fogva XI. Kelemen megtiltotta a magyarországi papoknak, hogy csatlakozzanak azokhoz, akik új királyt választanak. A körlevél kiadásának idején II. Rákóczi Ferenc követe, Brenner Domokos apát is Rómában volt. A követutatisítás szerint Brennernek arról kellett volna meggyőznie a pápát, hogy II. Szilveszter pápa szentesítette Magyarországon a szabad királyválasztási jogot. Emellett Brenner a II. András által kiadott Aranybulla egyik másolati példányát is elvitte Rómába, amellyel azt akarta igazolni, hogy a magyar nemességnek jogában áll az ország törvényei ellen vétő királlyal szemben fellázadni. Mivel a Habsburgok megsértették az ország törvényeit, ezért az ónodi országgyűlés jogosan mondta ki a trónfosztást. Brennert ugyan titokban fogadta a pápa, de a Rákóczit és az ónodi országgyűlés trónfosztó határozatát elítélő körlevél megszületését a magyar követ nem tudta megakadályozni.⁴

Az elítélő irat megfogalmazásához komoly kutatásokat végeztek a pápai kancellária írnokai, és a vatikáni levéltárban meg is találták VII. Gergely pápa (1073–1085) Salamon királyhoz intézett levelét, amelyben a pápa említést tett arról, hogy Szent István király felajánlotta a Szentszéknek Magyarországot. XI. Kelemen pápa e levél alapján akarta megfogalmazni a Rákóczit elítélő iratot. Ez azonban ellenkezést váltott ki úgy a bécsi udvar, mint Keresztély Ágost prímás részéről, ezért a Szentszék által kiadott Rákóczit elítélő brévé végső változatában nem idézték VII. Gergely levelét. Rokay Péter szerint Hevenesi nem vette figyelembe a politikai helyzetet, ezért a Salamon-kultusz magyarországi meghonosítására tett javaslata a korabeli kontextusban elhibázott volt. Szerintem azonban ennél árnyaltabban kell megítélnünk Hevenesi tettét. Ehhez további kutatásokra lenne még szükség, annyit azonban már most állíthatok, hogy a pápai elítélő körlevél már jóval (1707. szeptember 2.) Hevenesi levele (1708. március 17.) előtt megszületett. Hevenesi épp akkortájt írta meg a levelét, amikor Brenner elhagyta Rómát (1708. március 20. körül). Ezek alapján úgy vélem, hogy Hevenesi épp azért kereste meg az esztergomi érseket, hogy újra felvegyék a tárgyalást a Szentszékkel. Az számomra sem teljesen világos, hogy Hevenesi milyen szerepet szánt Salamon

⁴ Erről részletesen lásd: KÖPECZI Béla, *Rákóczi követe Rómában*, Történelmi Szemle, 26(1982), 3. sz., 404–413.

kultuszának e tárgyalásokban, ahogyan az sem, hogy miként járulhatott volna hozzá a Rákóczi-szabadságharc közepette az ország megbékéléséhez Salamon kultuszának Magyarországon való elterjesztése.

Az tény, hogy Hevenesi kezdeményezése meddő maradt: Salamon szentként való tisztelete ügyében Magyarországon a katolikus egyház semmit sem lépett. Az irodalomban azonban, ahogyan arra épp Rokay kismonográfiája a példa, annál nagyobb karriert futott be. Elsősorban az iskoladrámákban hódított Salamon alakja: „Figyelemre méltó jelenség, hogy a magyar történelmi tárgyú jezsuita iskoladrámák legnagyobb tömege Salamonhoz, a közte és nagybátyjai [unokatestvérei] közt folyó küzdelmekhez, Gézához és Lászlóhoz kapcsolódik” – írja a Varga Imre – Pintér Márta Zsuzsanna szerzőpáros.⁵ Salamon irodalmi karrierjének csúcsa azonban kétségtávol Pray György monográfiája volt: *Dissertationes historico-criticae de sanctis Salomone rege et Emerico duce Hungariae*, Posonii, 1774. Pray közölte az 1658-ban Pinelli által kiadott *Instrumentumot*, Bottari püspök fent említett Hevenesinek szóló levelét, valamint a pólai breviárium állítólagos Salamonra vonatkozó lectióit. Az összes anyagot, Pray tudósítása szerint, már Hevenesi összegyűjtötte. Rokay Pray művét részletesen bemutatja, de értékelés gyanánt csupán ennyit ír: „Pray Dissertációjának ma is aktuális voltát tanúsítja, hogy Klaniczay Tibor majd két évszázad után is említi Magyar irodalomtörténetében” (29). Nos, a „Spenót” szóban forgó fejezetét nem Klaniczay, hanem Tarnai Andor írta, aki elsősorban az addig ismeretlen források közreadása miatt értékelte nagyra Pray *Dissertációját*. Talán hasznos lett volna, ha a Hevenesi-ügyhöz hasonlóan itt is megpróbálja felvázolni a szerző Pray indítékait. Véleményem szerint Pray Salamon-életrajza a többi királyi vérből származó szentéletrajzok (Szent István, Szent Erzsébet, Szent Margit, Szent László) sorába illeszkedik. Ezek megírásával Pray elsősorban tudományos célokat követett, a „történeti igazságot” szeretne volna kideríteni, és emellett csak közvetve és kevésbé hangsúlyosan hozzájárulni e szentek kultuszának a megerősítéséhez. E munkáinak legnagyobb értéke az, hogy addig ismeretlen forrásokat is közzé tett bennük (Szent Margit magyar nyelvű életrajzát, néhány sort az általa frissen felfedezett *Halotti Beszéd*ből). Ez a Salamon-életrajzra is igaz, hisz Pinelli kiadványa, valamint a pólai lectiók addig ismeretlenek voltak a magyarországi olvasóközönség előtt. Salamonról egyébként külön értekezést is írt Pray *Parergon de sancto Salomone Hungariae rege* címmel, amelyben Salamon szent voltát igyekezett bizonyítani.⁶ A *Parergon* kéziratban maradt, és jelenleg a pannonthalmi Főapátsági Könyvtárban található. Egy-két elszórt említést leszámítva komolyabban eddig nem kutatta senki.

Még ez sem volt elég azonban ahhoz, hogy Magyarországon kialakulhasson valamiféle Salamon-kultusz. Éppen ezért szerintem az egyik legfontosabb kérdés az,

⁵ VARGA Imre, PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Történelem a színpadon. Magyar történelmi tárgyú iskoladrámák a 17–18. században*, Bp., Argumentum, 2000 (Irodalomtörténeti Füzetek 147), 77.

⁶ KERNY Terézia, *Salamon magyar király ábrázolásairól (XIV–XIX) század = Uő, Uralkodók, királyi szentek. Válogatott ikonográfiai és kultusztörténeti tanulmányok*, Bp., MTA BTK Művészettörténeti Intézet, 2018, 469.

hogy miért nem történt meg a magyarországi történeti irodalomban masszívan jelen lévő Salamon-kultusznak az egyházi vagy a népi vallásossági instrumentalizálása? És miért történt meg mindez az isztriai Pólában? Rokay válasza ezekre a kérdésekre az, hogy a Kézaival kezdődő krónikahagyományt elfogadhatjuk hiteles forrásnak. Azaz Salamon valóban eljutott Pólába, ahol szent remeteként élt és halt meg. Arra a kérdésre, hogy miért pont az isztriai Pólába vonult vissza Salamon, Rokaynak az a válasza, hogy azért, mert Salamon rokonságban állott a Weimar-Orlamünde családdal, amelynek tagjai isztriai örgrófok voltak. Ezért választotta önkéntes száműzetése helyéül Salamon az isztriai Pólát. Ugyanakkor Katona Istvántól kezdve sok jelentős történész (Pauler Gyula, Domanovszky Sándor, Kristó Gyula, Makk Ferenc stb.) kétségbe vonta ennek a krónikahagyománynak a hitelességét, azt állítva, hogy nem bizonyított az, hogy Salamon király Pólába vonult volna vissza, és ott is halt volna meg.

Az tény, hogy a 15. századot megelőzően semmilyen adatunk nincs a pólai Salamon-kultusról. Az 1480-as években a semmiből bukkant fel a Salamon-ereklyéről szóló jegyzőkönyv. Ezután ismét kétszáz évnyi szünet következett, hiszen ahogyan arra Kristó Gyula is felhívta a figyelmet Rokay korábbi Salamon-monográfiájáról írt recenziójában, 1487–1657 között egyetlen egy adat sem szól Salamon pólai kultuszáról.⁷ Ezek alapján Kristó felvetette azt a hipotézist, hogy Salamon pólai kultusza újkori tudós koholmány, azaz a 17. század közepéig Pólában nem is volt semmiféle Salamon-kultusz. Az egészet 1657 táján találták ki, és az 1487. évi közjegyzői okiratot is ekkor hamisították. Ha ezt a hipotézist elfogadjuk, akkor a mai napig adós a kutatás azzal, hogy miért éppen az 1650-es években választottak maguknak a pólaiak egy szentet az Árpád-házi magyar királyok közül, és miért épp Salamont?

Rokay a Kristó recenziójára írt válaszában amellet érvelt, hogy egy 1647-ben kiadott könyv szerint a Salamon ereklyéit tartalmazó ereklyetartó már 1605–1618 között elkészült.⁸ Rokay szerint az 1487. évi okmány valódi, mert azt többen is kiadták, többek között Pray György és Florio Banfi is.⁹ A helyzet azonban az, hogy ezek a kiadások a Pinelli-féle 1658-ban kiadott *Instrumentum* adatait közlik csupán újra. Rejtély az is, hogy melyik az az 1647-ben kiadott könyv, amelyben már szó van Salamon ereklyéiről: „a Salamonéit is tartalmazó ereklyetartót, mint 1605 és 1618 között készültet említi egy 1647-ben kiadott könyv.”¹⁰ Bár Rokay nem árulja el, hogy melyik 1647-ben kiadott könyvről van szó, ez kikövetkeztethető mostani kismonográfiája alapján, a szerző ugyanis egy helyen hivatkozik az alábbi kiadványra: *Vita di Giacomo Filippo Tommasini vescovo di Cittanova, tratta dal libro intitolato La gloria degl'Incogniti*, Venezia, 1657,

⁷ Századok, 126(1992), 6. sz., 662.

⁸ ROKAY Péter, *Újabb adalékok Salamon magyar király életrajzához* = *Aktualitások a magyar középkorkutatásban. In memoriam Kristó Gyula (1939–2004)*, szerk., FONT Márta, FEDELES Tamás, Kiss Gergely, Pécs, PTE BTK, Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék, 2010, 48.

⁹ Florio BANFI, *Magyar emlékek Itáliában*, ford. KOVÁCS Zsuzsa, szerk., KOVÁCS Zsuzsa, SÁRKÖZY Péter, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszék, 2005, 336–337.

¹⁰ ROKAY, *Újabb adalékok, i. m.*, 51.

L'Archeografo Triestino IV, 1837. (33). Az évszám elírás lehet, mert az előző monográfiájában (*Salamon és Póla*) helyesen hivatkozta Rokay az évszámot: Venezia, 1647.¹¹ A padovai származású Giacomo Filippo Tomasini (1595–1655) 1641-ben lett a Póla közelében fekvő isztriai Cittanova (ma Novigrad) püspöke. Tagja volt a szabad szellemű Ismeretlenek Akadémiájának (*Academia degl'Incogniti*), ezért szerepel is az akadémia tagjainak életrajzát közlő kötetben, amelyet ő is állított össze: *Le glorie degli'Incogniti*, Venezia, 1647, 189–191. Ebben az életrajzban viszont egyetlen szó sincs Salamon pólai ereklyetartójáról.

Van azonban Tomasininek egy másik műve is, amelyet 1647-ben kezdett el írni: *De commentari storici-geografici della provincia dell'Istria*. A félsziget társadalmi, történeti, gazdasági, földrajzi, botanikai, néprajzi, etnikai leírása mellett érdekes részek olvashatók ebben az isztriai népi vallásosságról is (például a *kresnikiről*, akik a Friuliból származó olasz benandantik szláv megfelelői voltak). Ebben a kontextusban műve legutolsó appendixében idézte fel Tomasini azt, hogy 1655-ben miként találta meg Alvise Marcello pólai püspök az ereklyét. Tomasini 1655. június 13-án halt meg. Nem kizárt, hogy haláláig írta a *Commentari*t, és ezért még megemlékezhetett egy ugyanebben az évben történt eseményről, de az is lehet, hogy ez a rész utólagos betoldás. A *Commentari* ugyanis kéziratban maradt, és csak Pietro Kandler adta ki 1837-ben az Archeografo Triestino IV. köteteként. Azóta sincs Tomasini művének kritikai kiadása, így nem tudjuk pontosan, hogy ki készítette a *Commentari* szövegét lezáró mellékletet, amelyben a Salamon-ereklyék felfedezéséről van szó.

Pinelli Tomasini kéziratos művéből (a kézirat a velencei Biblioteca Marcianában található még ma is) adhatta ki brosúra formájában az ereklyék megtalálásának történetét. Megérné a kutatásokat ebbe az irányba tovább folytatni. Tomasini a pápai udvar belső köreiből mozgott. VIII. Orbán (Maffeo Barberini) irodalmi köréhez tartozott, és ekként a Giambattista Marinót követők táborát igyekezett gyöngíteni. Elsősorban mint Petrarca-filológus ismert, a *Petrarca redivivus* (1635) című kötetét a költő Zrínyi Miklós is használta. Bene Sándor VIII. Orbán és Tomasini kapcsolatáról a következőt írja:

„A pápa dicséretétől sem tartózkodott [Tomasini]: az első kiadásból még hiányzik az az invenció, mely valószínűleg szóban hangzott el a mű bemutatásakor, és csak a második kiadásba csempészte bele a hálás szerző, akit a pápa az isztriai Novigrad püspökségével jutalmazott munkájáért, nevezetesen, hogy Maffeo Barberini családja vérrokonságban állt Petrarcával, ilyen módon 'korunk' poétafejedelmé' [Barberini, alias VIII. Orbán] nemcsak jelképes értelemben származik az olasz költészet ősatyjától.”¹² [Kiegészítések tőlem – N. L.]

Rokay Péter a *Salamon és Póla* monográfiájában úgy vélte, hogy a pólai Salamon-ereklyék azért tűntek el 1655-ig, mert a tridenti zsinat megtiltotta a nem kanonizált

¹¹ ROKAY, *Salamon és Póla*, i. m., 196,

¹² BENE SÁNDOR, *A harmadik szirén. Zrínyi Miklós költészete*, Bp., Osiris Kiadó – Gondolat Kiadó, 2021 (Osiris Irodalomtörténet, Monográfiák), 424–425.

szentek nyilvános tiszteletét. Ennek következtében a nem hivatalos szentek ereklyéit sok helyen eltávolították az oltárokról és elrejtették őket. Rokay szerint VIII. Orbán különös szigorral alkalmazta ezt a rendelkezést, és ennek estek áldozatul Salamon pólai ereklyéi is.¹³ Érdekes ezek után az, hogy az ereklyékről éppen az a Tomasini számol be, aki VIII. Orbán egyik legnagyobb híve volt.

A fentiek alapján úgy vélem, hogy a pólai Salamon-kultusz szempontjából kulcsfontosságú az 1655–1658 közötti időszak. Különösen érdekes az, hogy Pólában akkor vált jelentőssé egy magyar király kultusza, amikor ezt a politikai kontextus egyáltalán nem indokolta. Póla ugyanis ebben az időben Velencéhez tartozott, a köztársaság pedig, Rokay szerint „rossz viszonyban volt a magyar királyokkal. A szomszédos Dalmáciában például tűzzel-vassal pusztította a megelőző magyar uralom emlékeit. Szent Márk köztársasága egyáltalán nem lehetett érdekelt abban, hogy egy magyar király pólai kultuszát előmozdítsa.”¹⁴ Így jut arra a következtetésre Rokay, hogy a pólai Salamon-kultusz ápolásában a hasonló nevű velencei Salamoni patrícius család lehetett érdekelt (131). Ez megfontolandó hipotézis, de így is marad a kérdés: ha Velence ennyire ellenséges viszonyban volt a magyarokkal, akkor miért éppen egy magyar király kultuszát használta a Salamoni család előkelőségének bizonyítására? Ráadásul úgy – amint arra maga Rokay is utal –, hogy a Salamoniaknak megvolt a saját maguk családi szentje. Az Isztriában szentként tisztelt Boldog Salamoni Jakab domonkos rendi szerzetes, aki 1314-ben halt meg, ebből a családból származott.

Rokay Péter új Salamon-monográfiája tehát több kérdést vet fel, mint amennyit megválaszol. Ez egyáltalán nem baj, hiszen ezáltal válik nyilvánvalóvá az, hogy a pólai Salamon-kultusz rejtélye a magyar kutatás számára is tartogat még meglepetéseket. Véleményem szerint a pólai helytörténeti kutatásoktól, valamint az 1650–1660 közötti magyar–velencei kapcsolatok (amelyek lehet, hogy nem is voltak annyira rosszak, mint ahogy Rokay véli) szisztematikus feltárásától várhatunk újabb eredményeket. Ott motoszkál a fejemben ugyanakkor az a merész gondolat is, hogy talán lehetett valami közük az ügghöz a Zrínyi testvéreknek (elsősorban Zrínyi Péternek) is, akiknek ekkor szoros kapcsolataik voltak Velencével. Emellett, mint már említettem, a költő Zrínyi használta Tomasini Petrarca-életrajzát. Az *Instrumentum*ot kiadó Pinellinek négy másik kiadványa is megvolt a csáktornyai Zrínyi-könyvtárban. És talán nemcsak Velencével, hanem Pólával is voltak kapcsolataik a Zrínyieknek, vagy esetleg más fontosabb horvátországi családoknak (Frangepánok, Draskovichok stb.). E kutatások folytatására pedig ki más lehetne alkalmasabb, mint e recenzió tárgyát képező könyv szerzője: Rokay Péter.

Nagy Levente

¹³ ROKAY, *Salamon és Póla*, i. m., 110.

¹⁴ ROKAY, *Újabb adalékok*, i. m., 51.